

K. Prach, D. Pithart, T. Francírková /Eds./: EKOLOGICKÉ FUNKCE A HOSPODÁŘENÍ V ŘÍČNÍCH NIVÁCH. Vydal Botanický ústav AV ČR Třeboň, 2003. 122 str., cena a náklad nevedeny. ISBN 80-86188-14-0.

„Tři luhy zadržely v r. 1997 třikrát větší objem vody než všechny přehradní nádrže v povodí Moravy a Odry“ — tento citát z publikace našich předních odborníků na ekologii niv je ekologicky vzdělaným lidem již notoricky známý. V knize však najdeme i jiné, a to dosti znepokojující informace. Např. se dozvíme, že dosud provedené revitalizace vodních toků jsou tak vzácné, že na hydrologický režim celých povodí mohou mít jen minimální vliv. Samovolně revitalizované toky jsou v naší krajině mnohem častější a účinek takových revitalizací je i daleko větší, ale ouha, zákonem je dáno, že vodohospodáři musejí stavbu udržovat, a tak se po povodních narušené regulace vodních toků opět obnovují s vysokými finančními náklady a bez ohledu na škodlivost takových zásahů.

Nechci vyvolat dojem, že se kniha věnuje pouze revitalizacím a obnově nivních ekosystémů, její záběr je daleko širší, přesto je zřejmé, že autoři byli vedeni zejména starostí o stav niv a o zachování jejich ekosystémů a že hodně přemýšleli nad tím, jak včlenit lidskou činnost mezi ekologicky vyvážené procesy v nivní krajině. Není divu, vždyť člověk vystupuje jako významný činitel i pokud se týká např. geologického utváření niv a z větší části (třebaže prostřednictvím přírodních procesů) dnešní podobu niv utváří, což je v knize patrné snad z každé její kapitoly.

Podle tematických okruhů se kniha dělí do tří hlavních kapitol, příloha obsahuje konkrétní příklady případových studií. Úvodní kapitola této jinak kvalitní publikaci bohužel příliš čest nedělá a ačkoli jde jen o několik stránek, domnívám se, že je to škoda. Tato kapitola totiž trpí podstatným nedostatkem obvyklým u podobných publikací se širokým tematickým rozsahem: je nicneřikající. Průměrně vzdělaný čtenář sice po přečtení prvních 10 stran může s uspokojením pokývat hlavou a říci si: „tohle už přece dávno vím“, potom ale knihu nejspíš zavře, protože úvodní kapitola (zejména její první část — Údolní niva jako specifický ekosystém) neotevívá žádný zajímavý problém a neslibuje žádné nové poznatky. Ještě hůře na mne zapůsobily doprovodné diagramy, první dva znázorňují materiální toky a toky znečišťujících látek v nivě, bez příslušných kvantifikací to však nemá význam. Třetí diagram (str. 9) očividně ilustruje abstraktní a poměrně složitý myšlenkový model nebo teorii, bez dobrého popisu a specifikace os je však bezcennou spleť čar.

Kvalitní publikace si nezaslouží kritiku hned na počátku, v tomto případě si to však

editoři zavinili sami, neboť tu jedinou chybu zařadili právě na začátek. Nicméně, kdo se nenechá hned odradit, jistě úvodní prohrášek promine a i já budu dále už pouze chválit. V druhém oddíle brožury (Údolní niva v ČR) píše O. Rauch a T. Francírková čtivou formou o geologii a zákonitostech vývoje niv a jejich půd. K. Prach seznamuje čtenáře s vegetací niv a s její zónací od koryta řeky k okrajům niv. Zvláště zajímavá je kapitola o invazních druzích v nivách řek. O obratlovcích se dočtete od V. Bejčka a K. Štátného a není to jen pouhý výčet druhů, dozvíte se spoustu podrobností, třeba se vztahem ke konkrétním oblastem. Stejně jako v jiných kapitolách, jsou i zde použity tzv. boxy, úseky textu s podrobným vysvětlením nějakého problému nebo doplnění obecného textu konkrétním příkladem. Mám tyhle rámečky rád, umožňují jen tak listovat a přitom se dozvědět spoustu ucelených informací: čtenář, který se věnuje hlavní části textu, není zatěžován ničím, co už třeba zná. Kapitoly Vodní ekosystémy v nivě a Fenomén přirozených rozlivů v nivách řek jsou lahůdkou pro všechny, kteří mají rádi skutečně ekosystémový přístup. D. Pithart, M. Rulík, R. Černý, P. Marvan, J. Heteša, L. Merta, P. Hartvich, J. Hrbáček, L. Pechar, O. Simon a K. Prach popisují spleť vazby ekosystému niv velmi komplexně s důrazem na přirozené procesy v nivě, zejména záplavy.

Třetí část publikace je věnována zhodnocení ekologického stavu niv a možnostem jeho zlepšení. Kapitoly o lesním hospodářství a zemědělském využití ploch (K. Prach) jsou bohužel zejména kritikou (oprávněnou) současného vztahu člověka k nivním ekosystémům. Naopak z kapitoly o rybářském využití (P. Hartvich) vysvítá jakási naděje, jak obhájit ochranu niv u části laické veřejnosti, neboť alespoň částečně přirozený stav niv a povodňový režim je jednoznačně přínosný pro sportovní rybářství. Pouze málokdy mají zájem na obnově a udržení niv také zemědělci a lesníci (jeden z nadějných příkladů viz pokus o obnovu přirozeného vodního režimu lužních lesů na soutoku Moravy a Dyje), což ostatně vyplývá i z kapitoly Zájmy ochrany přírody a Obnova nivních ekosystémů — obecné poznámky z pohledu ekologa (obě K. Prach a D. Pithart). Možnosti nápravy současného neuspokojivého stavu niv popisují O. Simon a D. Pithart v kapitole Revitalizace niv v České republice, v poslední kapitole S. Mlčoch seznamuje čtenáře s legislativním rámcem ochrany a obnovy niv.

Domnívám se, že čtenáře velmi potěší přílohy zejména geobotanických výzkumů, které v poslední době proběhly v nivách našich větších i menších toků (niva Horní Lužnice — K. Prach, niva Horní Vltavy — I. Buřková, srovnávací studii fytoecologického materiálu před a po plošných melioracích v nivě Labe napsal P. Kovář, T. Černý a K. Šolcová). Velmi aktuálnímu tématu změn vegetace po velkých povodních se věnuje na příkladu aluviálních luk v nivě Moravy P. Koutecký.

Z výčtu autorů a témat je zřejmé, jak široký záběr tato publikace má, a je obdivuhodné, jak se takové množství informací podařilo vměstnat do útlé knížičky o 122 stranách; velmi čtivý text není zatížen množstvím nedostatečně komentovaných faktů. Knížku asi nelze zařadit jednoznačně mezi odbornou nebo popularizační literaturu, svým mezioborovým pojetím může

přinést cenné informace odborníkovi, který se zabývá jen některou ze složek ekosystému vázaného na nivní prostředí, a zároveň je díky jasnému formulování myšlenek a bez zbytečného množství odborných termínů přístupná širokému obecnstvu. Lze si jen přát, aby se publikace dostala do rukou zejména těm, kdo o zásadách v nivách rozhodují a kdo přímo provádějí revitalizace a tzv. „revitalizace“.

Jaroslav Vojta

NATURA PRAGENSIS č. 15 (166 str.) a **č. 16** (186 str.). Základní organizace Českého svazu ochránců přírody Botič-Rokytky ve spolupráci s Agenturou ochrany přírody a krajiny ČR, středisko Praha a s finanční podporou Magistrátu hl. m. Prahy, 2004, cena nevedena

Po určité odmlce vyšla další dvě čísla monografických přírodovědných sborníků Natura Pragensis, které jsou tradičně věnovány původním přírodovědným studiím o přírodě Prahy. V čísle 15 jsou zařazeny čtyři příspěvky: Mechorosty severozápadní části Prahy (J. Váňa), Vegetace a květena chráněných území v Dalejském údolí (J. Kubíková), Z historie státní ochrany přírody v Praze v letech 1960–1986 (J. Střejček) a Bibliografický přehled rukopisů o přírodě Prahy uložených na pražském středisku Agentury ochrany přírody a krajiny ČR (P. Šprýňar).

Za cenné a záslužné považuji příspěvky J. Střejčka a P. Šprýňara, neboť přinášejí ucelené zpracování vývoje ochrany přírody v Praze v letech 1960–1986, a dále přehled 1 075 nepublikovaných rukopisů studií, které jsou součástí především rezervačních knih uložených v depozitáři Agentury ochrany přírody a krajiny, středisko Praha. Díky pečlivosti výkonného redaktora sborníku J. Šprýňara tak veřejnost získává cennou možnost využít i velké množství nepublikovaných dat vázaných na přírodu středních Čech. Bibliografie je zpracována standardním způsobem, tzn. že v rejstříku lze hledat podle témat, oborů, taxonomických skupin rostlin a živočichů a konečně i autorů. Většina studií je věnována cévnatým rostlinám (26 %), motýlům (16 %), broukům (13 %), ostatním bezobratlým (11 %) a obratlovcům (11 %). Zájemci o studium těchto pramenů se mohou obrátit na adresu: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, středisko Praha, U Šalamounky 41, 158 00 Praha 5.

Číslo 16 tvoří jediný příspěvek J. Vávry — Klasifikace zvláště chráněných území Prahy na základě rozboru jejich motýlí fauny. Jde o jedinečnou monografii podloženou obrovským množstvím dat získaných v letech 1963–2001 studiem 87 chráněných území. Celkem zde bylo zjištěno 2 017 druhů motýlů, což je 67 % naší motýlí fauny. Všechna chráněná území jsou přehledně charakterizována z hlediska lepidopterofauny, text obsahuje i návrh na zákonnou ochranu nejvýznamnějších motýlích druhů žijících ve zvláště chráněných územích hlavního města Prahy (celkem zde bylo nalezeno 38 druhů v kategoriích silně ohrožený a ohrožený). V přílohách je uveden kompletní seznam motýlů zvláště chráněných území Prahy. Za mimořádně dobrý a následováníhodný nápad spatřuji přiložené CD s vyobrazeními všech druhů motýlů zmiňovaných v textu a dalšími detailními informacemi. V praxi se tak jasně ukazuje, jak účelné a přínosné může být prezentování velkého množství